

Kring ett soldatkontrakt AV SIMON LAGGEBY

Man sade förr att Lagga var den genuina bondekommunen. Flertalet skulle vara familjejordbrukare på medelstora eller mindre gårdar. Grannsocknen Östuna (även Alsike) hade däremot många herrgårdar med ett stort antal underlydande, som bönderna i gemen inte gärna umgicks med. Inte för att man hade något emot statarna - tvärtom, man beundrade deras arbetsförmåga. Men de tillhörde ett annat samhällsskikt. Och de var som flyttfåglar, sades det. Att vara skattebonde, om ock på ett litet hemman, var förmer. Det var ett stånd högre. Tilläggas kan, att enligt lagen från år 1734 stadgades det, att för att bli och utses till nämndeman måste man vara bonde.

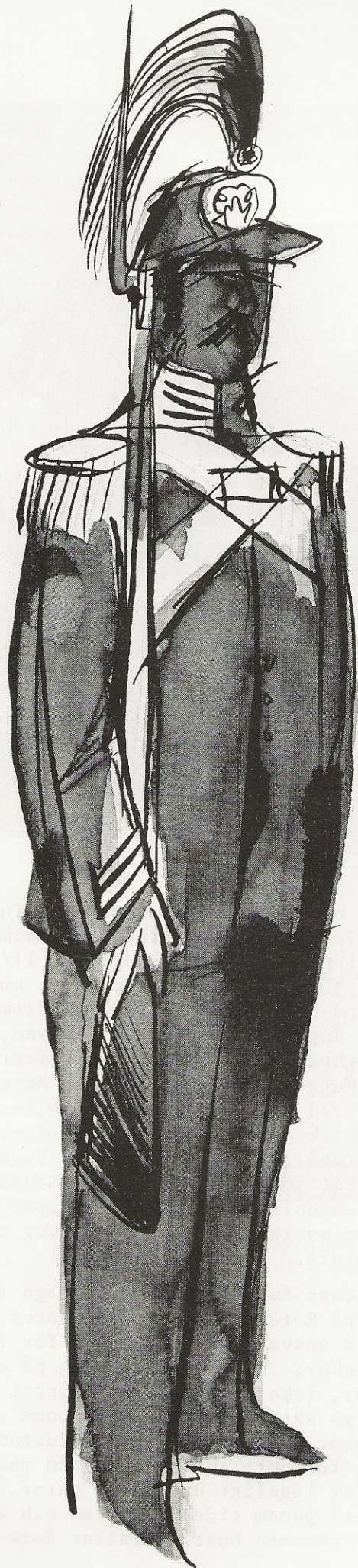
Men låt oss komma ihåg att varje by hade sina goda yrkesmän. Dessa märktes dock mindre utåt, utan gårdar, tjänstefolk och dragare, som de ju faktiskt var. Men betydelselösa var de ej. Under självushållningens tid var de nog så nödvändiga för att samhället, d.v.s. byn, skulle fungera. Hemsömmerskan, skomakaren, timmermannen, smeden etc. - alla var de flitigt anlitade, och uppskattade var och en efter sin skicklighet.

Till byn eller roten hörde också soldaten. Viktigt var att också han med sin familj på rätt sätt flöt in i bygemenskapen. Att han var foglig, och även hjälpte rotehållarna med ett och annat dagsverke. Låt oss ta en titt på en soldats kontrakt och hans roteförhållande, för ca 120 år sedan, och avfattat för Högby rote n:r 2 i Lagga socken.

Pher Berg hette soldaten och året var 1855. Nu skulle man i Högby städsla ny "Rekryte-Soldat". Berg var nämligen gammal (47 år), bräcklig och försupen, och för det mesta omhändertagen. Att sköta soldattorpet eller bevista ett möte var han helt oförmögen till. Hade varit det i många år. Han var änklings sedan år 1850, den 29 januari, då hustrun Anna Berg f. Cristiansdotter omkom under snöstorm på uppsalaslätten. Anna var vid sin bortgång 47 år och efterlämnade utom sin make även 4 barn i ålder 8 - 16 år. Hennes skjutsbonde, även han från Högby, hette Johan Almlöf och dukade även han under. Han var endast 28 år och efterlämnade ung hustru och två barn i åldern 2 år respektive 5 månader.

Men som sagt, nu skulle man ha ny soldat. Helst en som godtog ersättning "in natura". Dock hette det i ett förbehåll: "Rotehållare äro skyldiga och pliktiga att till Häradskompaniets Befälhavare uppvisa Rekryten innan slutligt avtal med honom träffas ...". Mötet ägde vanligen rum på våren, företrädesvis i april. Kontraktet, vanligen redan godkänt av rotemännen och den blivande soldaten, företeddes då för att slutligen granskas, signerats och införas i "Rullor-ne".

Tredjedag jul hade man bystämma och desslikes julkalas hemma hos Johan Vidlund, tecknad för 7 1/2 öresland i Högby n:r 3. Närvarande var bl.a. A.P. Almlöf tecknad för 14 öresland i Högby n:r 5:7, Samuel Lagerqvist för 3 öresland i Högby n:r 6, och Anders Petter Eriksson i Morby för 3 öresland i Högby n:r 6. Den senares far (undertecknads farfars far), f. i Norrby 1793 och tidigare kronofjärdingsman, var också närvarande, liksom dennes svägerska, den paranta och ståtliga Chatarina Lundvall, maka till hväderqvarnemjölnaren Erik Lundvall i Högby.

Namnförslag fanns flera, då det gällde att utse soldat, men man stannade snart för drängen Johan Fredrik Mellstrand från Lagga. Han ägde god frejd, var måttlig med brännvinet och duktig i att moka och stå i - särskilt i att snickra, laga lieorv, skaklar och räfsor. Åt fruntimren gjorde han skäktsvärd, klapprän, bakbord, kvas-tar m.m. Han ägde också en del lösören, vilket var en stor fördel. Sina tre för-namn skrev han med liten bokstav, möjligen för att han var snäll och beskedlig. Skul-le inte han passa männe? Låta tala vid sig och vara human? Almlöf föreslog honom.

Mellstrand var heller inte ognalig. "Han lät förståndigt med sig språka och om af-talet komma till besked." När man därför några dagar senare, den 7 januari 1856 i köksstugan hemma hos Lagerqvist skrev under soldatkontraktet blev det lite änd-ringar. I paragraf 3 prutade man sålunda från ursprungliga 30 Rdr till 10 Rdr, det övriga till bosättning ströks över. Han fick varken ko, so, får, säng, fäll eller vepa. Vid punkt 5 strök man bort de sex tunnorna potatis, eftersom täppa fanns, samt linfröet och rovfröet. Man kom över-ens om att han i stället skulle få 8 kag-gar ärter, då ärterna gick bra till i hög-byleran. Annars lydte kontraktet sålunda:

CONTRAKT

"mellan Roten N:o 2 vid Hundra härads Com-pagnie af Kongl. Uplands Infanterie Rege-mente och drängen N.N. hvilket skall tje-na till noggrann efterrättelse sedan N.N. blivit till Ordinarie Soldat för Roten be-hörigen antagen:

Roten förbinder sig att utgiva till N.N. för en gång:

- 1:0 I städsel 1Rdr, 12 sk. Banco genast efter inskrivning i Rullorne.
- 2:0 I lega 16 Rdr 32 skilling banco, där-af hälften betalas vid första mötet eller Commendering, som Soldaten bevistar, och den andra hälften i början af näst härpå följande Januari Månad.
- 3:0 Till bosättning lämnas Soldaten, då han tillträder Torpet eller inom ett 1/2 år härefter, 1 ko, 1 sugga, 1 får, 1 säng med kudde, vepa, fäll och lakan in natura, el-ler om han därmed förut är försedd, con-tant 20 Rdr Banco. I händelse av Solda-tens afgang inom 10 års tjänstetid, till-faller ofannämnda Inventarier Roten.

Dessutom erhåller Soldaten följande årliga löneförmåner:

4:o I lön 1 Rdr 32 ski. Banco Sedlar.
5:o Rättighet att för sig och de sina, under tjänstetiden, ensamt begagna Soldate-Torpet med de därtill, enligt höga författningarna, hörande byggnader, samt en Täppa om minst 5 Kapplands vidd, eller som ersättning för denna 6 Tunnor Potatis. Någon främmande person får icke i Soldate-torpet inhysas utan alla Rotehallarnas skriftligen gifna bifall därtill.

6:o I Hemkall 31/2 Tunnor Råg och 3 Tunnor Korn, som Roten lämnar i strid och ren Säd, efter afbergad gröda, men senast efter Decembers slut; samt 90 Lispund Råghalm och 3 Tunnor Agnar, dessutom 3 Rdr 16 sk. Banco Contant, som vid årliga AflöningsMötena erlägges, för att i Sparbank för Soldatens räkning insättas, men afdragas af det årliga Hemkallet.

Eller: Hela den åker som varit anslagen till SoldateTorpet, eller om utbrytning sker, så mycken väl odlad åker som däremot svarar.

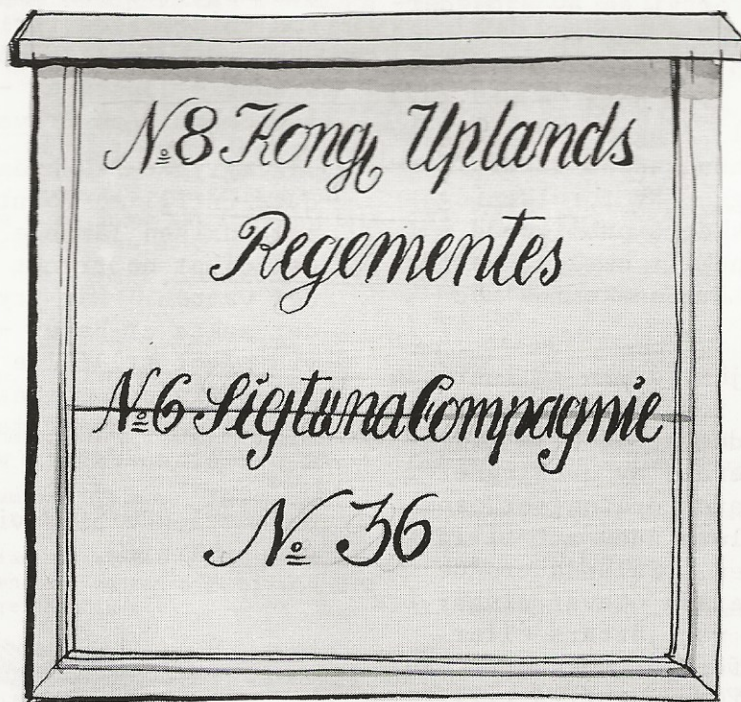
Eller ock: Half åker samt 11/2 Tunna Råg och 11/2 Tunna Korn, in natura som ofan är nämnt; 35 Lispund Råghalm och 11/2 Tunna Agnar. Därjämte skall Soldaten undfå 75 Lispund väl bergat hö, eller däremot svarande ängsmark, 6 parlass Långved, eller rättighet att på Rotens skog efter anvisning hugga denna ved, som med Rotens Dragare till Torpet hemföres. Mulbete å Rotens mark för 1 ko och 2 får under den tid då Rotehallarnes egne kreatur begagna bete, samt jord till utsäde, 1 Kanna Linfrö, 3:ne skedblad Roffrö och 2 Kappar ärter eller motsvarande mått Lin, Rofvor och Ärtor in natura.

All slags åverkan härå och olaga inkränkning på Rotens ägor, äro Soldaten förbjudne vid ansvar, alldeles såsom för främmande människor; häremot får Roten på enhanda ansvar, icke göra något intrång i Soldatens lagliga Rättighet till den honom upplätne huslyan. Torpet skall af Soldaten emottagas i fullgott skick, Soldaten ansvarar sedan för lageligt underhåll härå, dock så att all genom tidens åverkan och ovarsamhet uppkommen husröta faller Roten till last.

Åkern bör vara väl hävdad och om dess läge är skilt från hans åker, lagligen inhägnad, då den av Soldaten tillträdes; den häfdas, brukas, bärgas och stänges genom Rotens försorg då Soldaten är Comenderad bort från Roten, men eljest av honom Själv, dock att Roten lämnar nödiga Dragare därtill, och anskaffar efter behov, stängselvirke både för Åkern, och Tjappan, vilken senare alltid skötes genom Soldatens egen försorg. Qvarnskjuts utföres av Rotehållarne efter behov och enligt fördelning dem emellan, dock bör ej mer än 2:ne qvarnresor kunna erfordras; även som att det är Soldaten förbjudet att bortföra foder eller dynga och ålägger det honom att ansvara för det uppförda stängslet.

Efter Soldatens död eller erhållna avsked, afträdes Torpet till Roten, under laga tid och under ansvar för dess vård. Tjenar Soldaten länge och minst 25 år, till Rotens fulla bevågenhet och med sitt Nådige Befäls bifall, så vill Roten efter Hans afgång ihågkomma Honom eller Hans Enka och oförsörjda barn med någon särskild förmån. Skulle däremot Soldaten få avsked genom tjuvnad och brottsligt förfarande varigenom förlust tillfogas Roten, kan ersättning eller straff utkräfas vid Kongl. General Mönster Förrättning ...".

Fotot till vänster visar Högby soldattorp år 1951.

*Soldattorpstavla ur Gillets samlingar.
Gåva av Elof Skog, son till framlidne soldaten vid Oleda rote Robert Skog.*